

Zkáza a vzkříšení Templu

Kapitola z dějin péče o kulturní památky v časech socialistické diktatury

JAKUB BACHTÍK

Zchátralá historická města, zřícené kostely, plošné demolice čtvrtí a jejich nahrazování panelovými sídlišti, v případě severních Čech dokonce likvidace obrovských ploch kulturní krajiny – to vše v naší paměti tvoří typický obraz komunistické péče o města a památky. Obraz natolik samozřejmý, že se dosud jen málo ptáme, jak vlastně k této kulturní katastrofě došlo.

Ideologicky komunistický režim památky ctil a kulturní minulostí se nechával ovlivňovat. Například socialistický realismus v architektuře i výtvarném umění představoval v podstatě revival neoslohových (novogotických, novorenesančních ad.) idejí 19. století. Již v padesátých letech se výrazně investovalo do renovací vybraných historických měst, jako je Tábor, Cheb či Nové Město nad Metují, později se obnovovalo Národní muzeum či hrad Karlštejn a v roce 1958 vstoupil v platnost progresivní památkový zákon, který se opíral o soustavu vysoce kvalifikovaných odborných památkových pracovníků.

Důvody, proč celý tento robustní aparát selhával, lze zkoumat na jednotlivých případech, úspěšných i neúspěšných památkových obnovách, demolicích či přestavbách. Až na osudy historického Mostu¹ však zatím mnoho podrobně zdokumentovaných

příkladů neexistuje. Jednu z výjimek představuje takzvaný Templ v Mladé Boleslavi, ojedinělá středověká památka, která desítky let chátrala téměř do rozvalin – a v poslední chvíli se dočkala nákladné opravy.²

Od paláce ke ghettu

Templ patří k nejcennějším a nejvýraznějším památkám historického centra Mladé Boleslavi. Nachází se na konci Krajířovy ulice na ostrohu nad údolím Jizery. První stavba zde vznikla patrně kolem poloviny 14. století.³ Rozhodující etapou pro vznik dnešní památky však byla léta 1484–1502, kdy zde zásadní přestavbu uskutečnil hejtman Jan Císařovský z Hliníku. Vznikl monumentální městský palác, což bylo v sídle velikosti Mladé Boleslavi, které už navíc mělo hrad, samo o sobě neobvyklé. Přes pojmenování Templ (chrám) stavba nikdy neslou-

žila jako sakrální prostor – název byl odvozen nejspíše z erbu Císařovských z Hliníku, na němž je kříž tvarem nápadně podobný tomu templářskému. Z etapy Císařovského se kromě celkové hmoty stavby dochovalo několik portálů, z další fáze úprav v 16. století pak pochází její nejcennější prostor: hlavní sál v přízemí, zaklenutý pozdně gotickou žebrovou klenbou.

Do poloviny 20. století, tedy do doby, která nás bude zajímat, se Templ dochoval v podobě dané pozdějšími, klasicistními úpravami – s jednoduchými nečleněnými fasádami, okny v líci stěny, valbovou střechou a přístavky na severní a jihovýchodní straně budovy. Zásadně se od vzniku památky proměnilo také její okolí. Původně skrz palác vedla obecní cesta dolů k Jizeře. Ta však byla v 17. nebo 18. století zrušena a Templ se postupně ocitl de facto na vnitřní periferii města: domy hlavního

- 1 Srov. zejména SPURNÝ, Matěj: *Most do budoucnosti. Laboratoř socialistické modernity na severu Čech*. Karolinum, Praha 2016. Památkový aspekt je pouze jednou z dílčích rovin knihy, o to cennější zprávu však o něm monografie podává.
- 2 Tento text je zkrácenou a upravenou verzí dvojice studií publikovaných ve *Zprávách památkové péče* 6/2018, kde jsou kromě dalších souvislostí uvedeny podrobné odkazy na archiválie a další zdroje. Oběma spoluautorům za možnost převyprávět výsledek společné práce pro *Paměť a dějiny* mnohokrát děkuji. BACHTÍK, Jakub – JESENSKÝ, Vít – NACHTMANNOVÁ, Alena: Mladoboleslavský Templ – dějiny památkové obnovy. *Zprávy památkové péče*, 2018, roč. 78, č. 6, s. 547–564; JESENSKÝ, Vít – BACHTÍK, Jakub: Mladoboleslavský Templ – hodnocení památkového zásahu. Tamtéž, s. 565–577. Ke zdrojům informací viz první box.
- 3 K historii památky zejm. ŽIŽKA, Jan: Ke stavebnímu vývoji tzv. Templu v Mladé Boleslavi. *Památky středních Čech*, 1994, roč. 8, č. 1, s. 1–22; SCHUBERT, Alfred: Stavební opravy některých významných hradů a zámků středních Čech v uplynulých patnácti letech, část 1. *Památky středních Čech*, 1994, roč. 8, č. 1, s. 23–25.

náměstí se k němu obracejí „zády“. Bezprostřední okolí stavby také postupně zaplňovaly menší domky, garáže, kůlny a různé přístavby. Na počátku 20. století tedy gotický palác netvořil ani tak dominantu města, jako spíše součást pitoreskního, chudšího městského zákoutí, které by v 70. a 80. letech šlo pojmenovat dnešním označením sociálně vyloučená lokalita.

Přes to všechno byl Templ od počátku 20. století vnímán jako cenná historická památka. Svědčí o tom řada oprav v 10., 20. i 30. letech, na které pokaždé podstatnou částkou přispěl stát. Časté opravy ale také naznačují, že Templ byl stavbou problematickou, patrně kvůli ne zcela stabilnímu podloží v příkrém svahu. Svě o tom měla nakonec zjistit především náboženská obec Církev československé (husitské) - ČČS(H). Právě ta totiž v roce 1924 památku odkoupila a nechala upravit na shromaždiště s bytem faráře. Peripetie náboženské obce později stály na začátku dlouhého příběhu postupné zkázy Templu.

Stanoven, schválen, uzavřen, vyčerpán

V roce 1955 se Templ nacházel v povážlivém stavu. Střecha volala po okamžitých opravách, zdálo se, že nutná je i stabilizace statiky. Na náboženskou obec ČČS(H) se ale usmálo štěstí: jakkoliv v komunisty řízeném státě nepatřily opravy budov sloužících k náboženským účelům mezi priority, mladoboleslavský místní národní výbor (MNV) nabídl na opravu Templu 40 000 Kčs. Na tu dobu velký obnos byl původně určen na opravu jiné městské památky - práce se však dostaly do skluzu a bylo jasné, že částku nebude možné v daném roce vyúčtovat. V říjnu roku 1955 to tedy byla československá církev, kdo dostal šanci peníze utratit.

Zástupci náboženské obce se rozhodli pro nejnutnější opatření: výměnu dozívající střechy a oken. Obratem objednali truhláře, klempíře a pokrývače. Stojí přitom za zmínku, že pokrývačské práce měla ještě

Dům čp. 102 v Mladé Boleslavi, zvaný Templ, současný stav při pohledu z dnešní Ptáček ulice. Templ stojí na západní hraně ostrohu tvořícího historické centrum města a vedle mladoboleslavského hradu tak tvoří významnou dominantu při pohledu z údolí Jizery.

Foto: Jakub Bachtík, 2018

Budova Templu, jak vypadala ve 20.-30. (?) letech 20. století, kdy ji vlastnila Církev československá (husitská) - nečleněná klasicistní fasáda s okny v líci, nízká polovalbová střecha a soustava přístavků po stranách hlavní budovy

Foto: SA NPÚ STČ

v této době provádět soukromá firma J. Fuksy. Kvůli tomu muselo být k žádosti o dotaci připojeno potvrzení, že prací se v daném termínu nemohl ujmout žádný státní podnik.

Nadějně započatá akce však narazila na to, že se do konce roku církvi podařilo jen nakoupit materiál potřebný k opravám, ale samotné práce

se provést nestihly. V prosinci tedy doputovala na krajský národní výbor (KNV), který dotace spravoval, žádost o proplacení nakoupeného materiálu a o ponechání částky na vlastní opravy „ve skluzu“, tedy o jejich převedení do dalšího roku. Zatímco první žádosti bylo obratem vyhověno, s druhou majitelé Templu narazili.

Vlevo pohled na Templ z Ptáček (tehdy Marxovy) ulice v roce 1971. Budova stále stojí, ale jsou na ní patrná dvě desetiletí neúdržby a chátrání. Vpravo vstup do objektu Templu od mladoboleslavského náměstí v roce 1956, kdy zde stále ještě sídlila církev. Je zřejmé, že už tehdy nebyla památka v dobrém stavu. Foto: SA NPÚ STČ

KNV ji odmítl s tím, že prostředky byly určeny výhradně na rok 1955 a pokračování oprav v dalším roce je možné financovat pouze z plánu oprav na rok 1956. Ten však byl už v té době dávno stanoven, schválen a uzavřen a povolený limit na přesun prostředků do dalšího roku byl vyčerpán. Z plánované opravy tedy sešlo.

Takto jednotlivě, bez kontextu, se celá událost může jevit jako poměrně banální příklad dílčí administrativní absurdity. Budoucnost však měla ukázat, že ve skutečnosti se jednalo o princip, nedílnou součást systému socialistického stavebnictví, včetně péče o památky, na papíře působící tak solidně a progresivně.

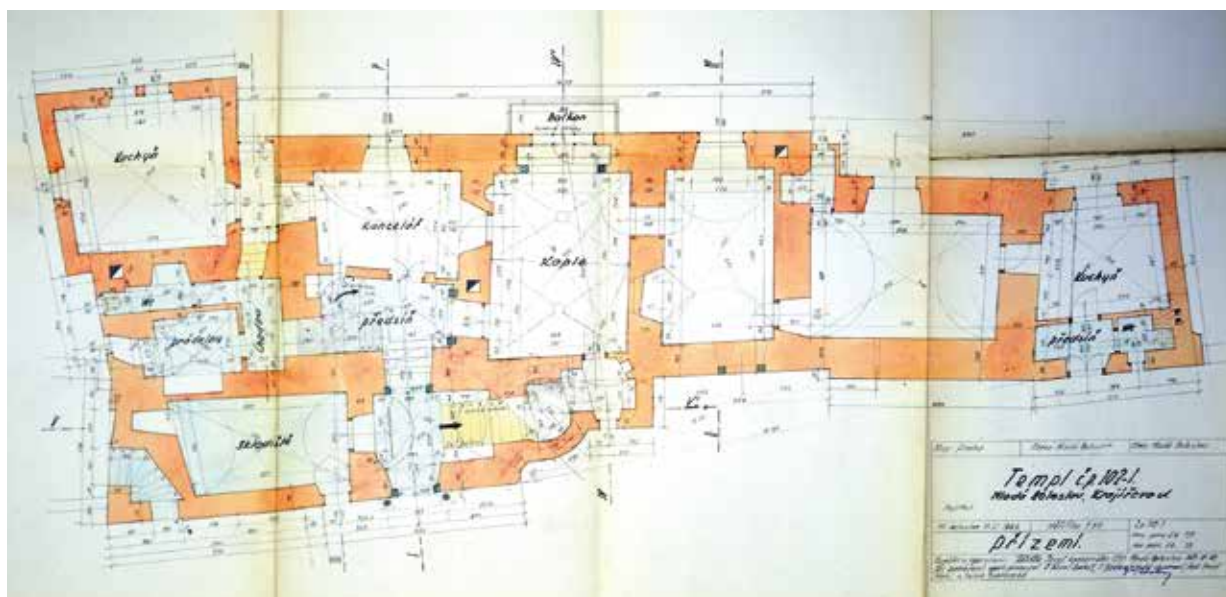
V září 1958 dostala náboženská obec příspěvek na opravu poškozené opěrné zdi s podmínkou, že jej utratí do konce roku. Žádný ze zestátněných podniků ale nebyl schopen práci v termínu převzít a částka

Kde pátrat po dějinách památkové obnovy

Základním východiskem pro studium kauzy Templ byly dokumenty uložené ve spisovém archivu (SA) Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště (NPÚ ÚOP) středních Čech (STČ) v Praze, z nichž většina se nachází ve složce Mladá Boleslav – Templ. Je zde zachována korespondence, kterou v souvislosti s památkou vedlo tehdejší Středisko státní památkové péče a ochrany přírody Středočeského kraje (SSPPOP), a to jak s dalšími státními orgány, tak s projektanty a dodavateli stavby. Perspektivu dalších zapojených institucí doplňují dosud jen částečně zpracované fondy ve Státním okresním archivu Mladá Boleslav (SOkA MB) a ve Státním oblastním archivu v Praze (SOA Praha).

V SOkA MB se jedná zejména o pozůstalost Okresního národního výboru Mladá Boleslav, který měl dozorující pravomoc nad památkou a byl v řadě případů protihráčem památkářů v jejich snaze o záchranu stavby. V SOA Praha je uložena větší část pozůstalosti podniku Obnova památek, jenž opravy Templu prováděl v závěrečné fázi. Jde hlavně o spisový materiál obsahující korespondenci se všemi zainteresovanými úřady a také o plánovou a fotografickou dokumentaci. Vedle toho posloužil pro poznání vlastní stavební akce a postupu projektování fond Zaměření, projekty a studie uložené v Archivu NPÚ ÚOP středních Čech.

Podstatným zdrojem informací byly také fotografie z fotoarchivu středočeského pracoviště NPÚ a evidenční karty památky uložené tamtéž. Posledním a zcela zásadním pramenem, bez nějž by nebylo možné pochopit řadu souvislostí ztracených v dobovém úředním jazyce či v zákulisních jednáních, byly rozhovory s pamětníky, kteří se obnovy Templu účastnili jako památkoví garanti, projektanti nebo zástupci vlastníka a investora – někteří z nich nám dokonce poskytli dílčí materiály ze svých soukromých archivů.

Zaměření Templu provedené roku 1964 konzervátorem J. Košťákem. Jde o jediný výsledek prvních snah o památkovou obnovu Templu - z tohoto zaměření nicméně vycházely všechny následující průzkumy i projekty. Foto: SA NPÚ STČ

opět propadla. Totéž se opakovalo i o rok později, přestože peníze se tentokrát podařilo zajistit již v létě a byl domluven i dodavatel - nyní však selhaly úřady, které přislíbenou částku nedokázaly alokovat. Situace se nezměnila ani v dalších letech.

Když v roce 1962 náboženská obec celou kauzu shrnovala ve stížnosti adresované prezidentu republiky (viz dopis na další straně), měla pro ni jasné vysvětlení: chápala ji jako šikanu a zvláště podněcovanou nepřátelstvím zodpovědných orgánů vůči církvi. Tyto motivy nelze zcela vyloučit, zdá se však, že nebyly rozhodující. Minimálně v prvních letech je z dokumentů patrné, že KNV i MNV měly skutečně snahu příspěvky na opravu památky poskytnout. V roce 1955 ostatně MNV církev na volné prostředky sám upozornil a utracené peníze jí byly bez průtahů proplaceny. Skutečné jádro problému je nejspíše prozaičtější: Templ se stal v prvé řadě obětí podmínek socialistického hospodářství a specifík tehdejší administrativy. Kromě těžkopádných předpisů byl pro ně typický zoufalý nedostatek výrobních a profesních kapacit a neschopnost efektivní spo-

lupráce mezi jednotlivými složkami státní správy: pokud už se podařilo najít prostředky, nebyly podniky podřízené centrálnímu plánování schopny nečekanou zakázku převzít. A když náhodou ano, chyběl nezbytný materiál, protože také jeho výroba se musela zadávat dostatečně (tedy alespoň rok) dopředu.

Tomu, že za odkládáním oprav nestála mocenská zvláště, ale systémový šlendrián, nasvědčují i další okolnosti. Na přelomu 50. a 60. let se Templ začal dostávat do havarijního stavu viditelného pouhým okem. V roce 1956 se zřítla jižní část opěrné zdi do tehdejší Marxovy ulice (dnes Ptácká) a navíc stavbu postupně ohrožoval průsak městské kanalizace, který podmáčel část základů. Pro dobové poměry je ilustrativní, že unikání splašků v samotném centru tehdy trápilo město už několikrát rok a tuto dosti nepřijemnou patálii se podařilo vyřešit až o čtvrt století později. Těžko za tím mohla být jen potřeba šikanovat jednu obec věřících.

Jestliže však mocenská zvláště nebyla přítomna na začátku, neznamená to, že se nemohla stát součástí problému později. Sáhnout po aroganci je typic-

kým instinktem většiny úřadů, které stojí tváří v tvář vlastní neschopnosti. Došlo k tomu i v případě Templu. V roce 1960 bylo při ohledání památky zjištěno, že se její stav opět zásadně zhoršil. Objevila se řada trhlin, začala masivně opadávat omítka; zkrátka objekt se pomalu, ale jistě hroutil. Stavební odbor MNV na toto zjištění reagoval ukázkově alibisticky a bezohledně: vytkl náboženské obci, že neplní povinnosti vlastníka při správě památkově chráněné nemovitosti, a vydal na objekt havarijní výměr.

Výsledkem několikaleté snahy náboženské obce ČČS(H) o zajištění nejen významné památky, ale i vlastní střechy nad hlavou byl tedy cejch nezodpovědného majitele, který se neumí postarat o svěřené kulturní dědictví. Úředním výnosem navíc veškerá aktivita na straně státu skončila. A s opravou se nepokročilo ani o píď. Míru zoufalství, ve kterém se mlado-boleslavská náboženská obec ČČS(H) nacházela, ilustruje již zmíněný pokus obrátit se s prosbou o pomoc přímo na prezidenta republiky Antonína Novotného. Dopis z roku 1962, v němž jsou shrnuty dosavadní peripetie, ale - což nepřekvapí - zůstal bez odezvy.

Vážený pane presidente

V zastoupení náboženské obce církve československé v Mladé Boleslavi obracíme se se stížností na Vás jako představitele lidovědemokratického státu a našeho lidu, toho lidu, k němuž náležíme i my věřící církve svým úsilím každý na svém místě při budování socialistické vlasti. Obracíme se na Vás v důvěře, že nás touto cestou laskavě vyslechnete, když vedoucí činitelé našeho zřízení a lidové správy nemají pro nás toho nejmenšího pochopení a porozumění v našem spravedlivém požadavku.

Těmito slovy začíná dopis, který patří k nejzajímavějším dokumentům celé „kauzy Templ“. Prezidentu Antonínu Novotnému ho 23. srpna 1962 odeslala rada starších Farního úřadu Náboženské obce Církve československé v Mladé Boleslavi (podepsány jsou předsedkyně L. Lepičová a tajemnice A. Holanová). Šlo o zoufalý krok po letech bezvýhodného úsilí o zajištění rekonstrukce památky, jejíž stav se rapidně zhoršoval.

Dopis rekapituluje historii památky a zdůrazňuje její mimořádné památkové hodnoty. Přestože je ale budova památkově chráněna státem a zahrnuta do celostátního plánu záchrany generální opravou, nachází se v kritickém stavu a hrozí jí neodvratná zkáza, jestliže včas a rychle nebude stavebně technickými pracemi zachráněna. Za tristní situaci přitom nese odpovědnost město. *To, že budova je v tak nebezpečně zchátralém stavu, není vinou naší jako majitele domu, ale vinou místní[ho] národního výboru.*

Dopis pokračuje zajímavou informací o dohodě náboženské obce a města z roku 1958: místní národní výbor měl pro stavbu nového kulturního domu zájem o pozemek patřící církvi. V únoru 1958 vznikla dohoda, podle které měla církev vyměnit zmíněný pozemek, činžovní dům a Templ za objekt tzv. Ančičkovy vily. (Zdánlivě nevýhodná transakce měla podle všeho církev zbavit břemene nemovitostí, na jejichž údržbu neměla prostředky). K dojednané výměně ale ještě ani v roce 1962 nedošlo.

Po rekapitulaci všech peripetií s Templem přichází samotná, dosti otevřeně formulovaná prosba: *Vážený pane presidente! Všechna Vaše zdůrazňování jako představitele strany a státu, aby se čestně jednalo, zůstávají v našem ožehavém případě na papíře a vyznívají na prázdno. Je nám známo, že všude jinde v našem státě oprávněným požadavkům církve naše zřízení socialistické a lidová správa vycházejí vstříc, jen v našem městě tomu tak není, a při tom se jedná o nutné a spravedlivé řešení nebezpečně ožehavé otázky. Pěkně Vás tímto prosíme, abyste nám naše žalující slova nevykládal ve zlém, ale všechny ty osoby a veřejné činitele známe, s nimiž byl již bezpočet jednání, jak s námi nejednají dobře a spravedlivě, jak ve všech řečech a slibech je pro nás patrné zavlité nepřátelství a skryté úmysly, mařit vyřešení našeho problému. To je naše nezvratné přesvědčení.*

Dopis toto přesvědčení dokládá výčtem případů, kdy došlo podle církve k úmyslnému propadnutí finančních prostředků dojednaných na zahájení oprav. *Třeba jsou na naší straně všechny lidské, ale i právní a zákonné nároky, lidová správa jednala s námi nevlídně, protiprávně a nedodržela svými činiteli jediné slovo úmluvy. Závěrem proto pisatelé prezidenta žádají, aby vlídně posoudil naši lítostivou stížnost a oprávněný stesk. A pomohl nám k právu!*

Pokud je nám známo, dopis zůstal bez odezvy. I kdyby prezident Novotný dopis opravdu četl, platí, že problémy, na které si pisatelé stěžovali, nebyly věcí ojedinělého excesu, jak se – alespoň navenek – v dobré vůli domnívali. Vyplyvaly z podstaty fungování celého systému, jehož byl prezident čelným představitelem.

Zdroj: SA NPÚ STČ, Dopis Náboženské obce Církve československé v Mladé Boleslavi prezidentu republiky z 23. 8. 1962

Památkáři přebírají černého Petra

V době, kdy se zástupci církve intervencí u hlavy státu pokoušeli o nemožné, převzalo iniciativu v úsilí o záchranu Templu středočeské Státní středisko památkové péče a ochrany přírody (SSPPOP – viz Kdo byl kdo...). U městských, okresních i krajských stranických orgánů začali památkáři prosazovat, aby byly vzhledem k insolvenčnímu vlastníka zahájeny opravy na státní náklady. Podařilo se jim seztvat všechny aktéry k jednomu stolu a už v listopadu 1962 vznikla mezi ONV,

MNV, památkáři a náboženskou obcí dohoda o dalším postupu. Do konce roku měly proběhnout opravy s použitím materiálu, který měla církev z dřívějšíka. MNV se zavázal objednat u Státního ústavu pro rekonstrukci památkových měst a objektů (SÚRP-MO) projekt celkové obnovy a zajistit opravu kanalizace. Okresní národní výbor pak měl zajistit zařazení opravy poškozené tarasní zdi do výrobního plánu na rok 1963. Památkáři dále navrhli, aby Templ převzalo do správy město výměnou za jiné prostory. Žádné ale nebyly k dispozici, a tak ze

záměru – prozatím – sešlo. Pokud by se podle zmíněné dohody skutečně postupovalo, nebylo by již dále o čem psát. Když se však v únoru 1963 památkáři ze SSPPOP dotazovali, zda okresní a místní národní výbor splnily své závazky, dostalo se jim odpovědi z MNV, že žádné práce do výrobního plánu zařazené nebyly, protože *nebyly nikým nárokovány* a navíc nebylo jasné *finanční a projekční zajištění* akce. Připomeňme, že mezi práce, které nikdo nenárokoval, patřila i oprava kanalizace, která už několik let zamořovala centrum

Pohled na Templ z Krajiřovy ulice v roce 1977 – v této době už objekt několikrát rok patřil památkářům, stále ale šlo o vybydlenou ruinu. Vpravo západní vstupní průčelí již neužívaného a vybydleného Templu na začátku 70. let (jako datační pomůcka zde mohou posloužit názvy kapel na garážových vratech). Garáž, původně domek čp. 103, byla při pozdější rekonstrukci předmětem dlouhých jednání.

Foto: SA NPÚ STČ

města fekáliemi. Neslavně dopadla i objednávka projektu obnovy. Po řadě urgencí ze strany památkářů MNV v červenci 1963 konečně na SÚRP MO odeslal žádost o zhotovení projektu. Ústav zakázku přijal, ale – nepřekvapivě – neměl na dokončení prací volné kapacity. Do práce se potom nepustil ani v roce 1964, ani v letech následujících.

Roku 1965 se náboženská obec z objektu kvůli jeho katastrofálnímu stavu definitivně vystěhovala do nově získaného domu v ulici Boženy Němcové. Opuštěný Templ pak nabídla darem městu. Přestože k převzetí památky vybízeli i památkáři, představitelé města se návrhu bránili. Pochopitelně – po více než desetiletém chátrání nemovitost rapidně ztrácela

na hodnotě, náklady na její opravu závratně stouply a jako prvořadou středověkou památku ji nebylo možné jednoduše zbourat pro uvolnění parcely. Místní i okresní národní výbor nakonec opět sáhly k byrokratické demagogii: odmítly převzít odpovědnost za škody napáchané dosavadním vlastníkem, který *neplnil povinnosti správného hospodáře*, a oznámily, že považují za nepřijatelné, když někdo nechá svévolně budovu zničit a pak ji *pohodlně předá státu*. Odchodem náboženské obce se tedy z Templu stala ruina vybydlená.

Až po dvou letech se daly do velmi pomalého pohybu práce na projektu obnovy. V roce 1967 si SÚRP MO u památkářů objednal stavebněhistorický průzkum⁴ a další podklady. Téměř rok

poté, v březnu 1968, pak KNV u SÚRP MO oficiálně objednal studii celkové památkové rekonstrukce. A další rok trvalo, než byla se SÚRP MO podepsána oficiální smlouva – studii měl ústav dodat 25. února 1970. Smlouvu s ním neuzavřel okresní, městský ani krajský výbor, ale poněkud překvapivě památkáři ze SSPPOP. Právě středisko památkové péče se totiž nakonec – k velké úlevě městských i okresních úředníků – rozhodlo převzít Templ do své správy (formálně se tak stalo 15. března 1970). Mělo jít o opatření platné po dobu rekonstrukce s tím, že po opravě se Templ převede na jinou instituci, ideálně muzejního nebo galerijního typu.

Památkové středisko v roli nového majitele Templu usilovně pracovalo

4 Zpracoval jej Josef Štulc ze Státního ústavu památkové péče a ochrany přírody. Průzkum je dnes uložen například v archivu průzkumů územního odborného pracoviště NPÚ středních Čech v Praze.

na zahájení rekonstrukce. Statické zajištění Templu bylo zařazeno do plánu oprav na rok 1970, projekt pro něj zaslal SÚRPMO 10. března. O tři měsíce později – a čtyři měsíce po termínu stanoveném smlouvou – ústav dodal k vyjádření také studii celkové rekonstrukce.

Měla památka vyhráno? Ani zdaleka.

KIÚ zasahuje

V době před rokem 1989 státní orgány a instituce nezadávaly stavební práce přímo, ale skrze tzv. investorské útvary. Ty plnily roli prostředníků mezi vlastníkem objektu, poskytovatelem prostředků a dodavatelem stavby – v celé akci tak hrály roli investora a organizátora. V případě Templu to byl Krajský investorský útvar (KIÚ), který se hned po dodání studie rekonstrukce dostal do konfliktu s památkovým střediskem. Spor se rozhořel už o to, kdo vypracuje prováděcí projekt rekonstrukce (ona studie připravovaná SÚRPMO, na kterou se několik let čekalo, byla jen podkladem pro „skutečné“ projektování). Památkáři počítali s tím, že v práci bude pokračovat SÚRPMO. Krajský investorský útvar ale bez další konzultace objednal projekt jinde, konkrétně u Středočeského podniku konzervace a obnovy kulturních památek (SPKOKP). Spor musel v lednu 1971 urovnat krajský národní výbor – a památkáři, tedy vlastníci objektu (!), byli nuceni ustoupit. Incident přinesl další zdržení a stal se předzvěstí konfliktů, které celou akci postupně dokázaly zcela paralyzovat.

KIÚ totiž s památkáři ze střediska v podstatě přestal komunikovat a ignoroval je jako majitele i jako zástupce památkové péče – v těchto otázkách se začal obracet na Státní ústav památkové péče a ochrany přírody (SÚPPOP) v Praze, což bylo metodické památkové pracoviště, které v případě Templu nemělo žádné kompetence. V komunikaci KIÚ a vlastníků Templu pak docházelo k podivným lapsům – středisko na útvaru měsíce marně urgovalo slíbené podklady,

Kdo byl kdo při obnově Templu

Vyznat se v podnicích, ústavech a střediscích zapojených do obnovy Templu je z dnešního pohledu náročné, zejména když je reprezentují nezapamatovatelné a vzájemně si podobné zkratky. Zde je stručný přehled hlavních institucí, které se v kauze angažovaly.

SSPPOP – Středisko státní památkové péče a ochrany přírody Středočeského kraje. Odborná organizace památkové péče zřizovaná pro oblast kraje, obecně řečeno památkáři. Středisko dohlíželo na stavební zásahy v památkových rezervacích a na práce na kulturních památkách. Šlo o organizaci odbornou, tj. bez reálných rozhodovacích pravomocí. Druhou, výkonnou složku památkové péče (tj. kulaté razítko) reprezentovaly příslušné odbory KNV, později MNV. Tato takzvaná dvoukolejnost funguje dodnes – ve stávajícím systému střediskům odpovídají územní odborná pracoviště (ÚOP) Národního památkového ústavu.

SÚPPOP – Státní ústav památkové péče a ochrany přírody v Praze. Odborná instituce státní památkové péče zřizovaná ministerstvem kultury. Ústav byl nezávislý na krajských střediscích, hrál roli hlavního vědeckého a metodického pracoviště památkové péče. V praxi ale vstupoval i do přípravy významných památkových obnov, a to v roli odborného garantu nebo – jako v případě Templu – mediátora.

SÚRPMO – Státní ústav pro rekonstrukci historických měst a objektů. Projektový ústav založený v 50. letech jako garant památkových obnov v nově vzniklých památkových rezervacích a do 60. let v podstatě jediný podnik, který měl kapacity projektovat rekonstrukce na (podle dobových měřítek) špičkové úrovni. Více než obnovami ústav nakonec proslul střediskem průzkumů a výzkumů. Pod vedením Dobroslava Líbala zde vniklo elitní pracoviště, kterým prošlo hned několik generací významných památkářů a historiků umění – často těch, kteří z politických důvodů nemohli působit v akademické sféře.

SPKOKP – Středočeský podnik pro konzervaci a obnovu kulturních památek, v roce 1980 přejmenovaný na **Obnovu památek.** Národní podnik, který se specializoval na památkové obnovy především ve středočeském regionu. V 70. a 80. letech patřil mezi dobře fungující a kvalitní stavební podniky, protože se mohl opírat o zkušené řemeslníky i kvalifikované projektanty. Spojení vlastní projekční práce s „výrobou stavby“ dávalo Obnově památek v rámci těžkopádného systému socialistického stavebnictví „konkurenční“ výhodu a v případě Templu vedlo nakonec k úspěšně provedené rekonstrukci památky.

KIÚ – Krajský investorský útvar. Inženýrská organizace řízená krajským národním výborem. Ve středočeském kraji měla na starosti organizaci všech státem financovaných stavebních projektů – přidělování peněz, výběr projektanta, dodavatele apod. KIÚ měl i pracoviště zaměřené na památky. Na obnově Templu se podílel v 70. letech a byl do velké míry zodpovědný za fatální zdržení prací. Samotná oprava v 80. letech už probíhala bez jeho účasti.

útvar si stěžoval na středisko, že blokuje práce, protože neodevzdalo nutná vyjádření (k podkladům, které nikdy neobdrželo) apod. Z dnešního pohledu je těžké zjistit, co všechno za těmito spory konkrétně stálo, nicméně v hrubých obrysech si lze domyslet jejich hlavní příčinu. Situace památkářů, vlastníků Templu, by se dala přirovnat k situaci člověka, který si chce přestavět vlastní dům, ale postup prací místo něj řeší úředně stanovená firma, která má po celém kraji kvantum dalších zakázek a přestavbu tohoto domu chce mít hlavně rychle a levně z krku. Takto nastavené podmínky musely nutně

vést ke konfliktům. Projekt první etapy obnovy Templu byl i přes výše popsané organizační kotrmelce projednán v červnu 1973 za účasti obou památkových institucí, ústavu (SÚPPOP) a střediska (SSPPOP) a schválen. V říjnu 1973 měla být předložena finální dokumentace, dopracován rozpočet a v zimě se mělo začít s přípravou stavby. Ale jako už několikrát předtím, ani tentokrát rekonstrukce nezačala.

Templ na dně

V havarijním stavu se Templ oficiálně nacházel od roku 1960. O pět let

Nejcennějším prostorem středověké památky je ústřední žebry klenutá gotická síň. Takto vypadala na začátku 70. let, když byl Templ už několik let opuštěn. Foto: SA NPÚ STČ

později byl vystěhován a pravidelně se o něm psalo jako o památce na hraně zániku. Může se proto zdát překvapivé, že na začátku 70. let budova pořád stála. Pro Templ tento zdánlivý rozpor – historické domy často vydrží mnohem víc, než se očekává – přestal platit v březnu 1974. Tehdy se část objektu náhle zřítla.

Památkáři se tím dostali do stejné situace jako předtím náboženská obec. V květnu 1974 rozeslal MNV nadřazeným orgánům a středisku rozhořčený dopis, ve kterém požadoval okamžité zahájení prací na opravě stavby a neopomněl zmínit nezodpovědnost majitele, který *ani po mnoha jednáních nepřistoupil ke konkrétní akci.*

Zajistit začátek prací od konce roku 1973 však měl KIÚ, který tak neučinil, respektive nepodařilo se mu na ONV prosadit rekonstrukci do plánu oprav. Pravděpodobně za tím nestála ani tak laxnost, jako spíše otázka budoucí funkce objektu. Dlouho se počítalo s tím, že Templ bude využívat Středočeská galerie. Ta ale v roce

1972 oznámila, že o něj nemá zájem, a památka zůstala oficiálně bez využití. Z hlediska tehdejšího systému tím zásadně klesla její hodnota. Řečeno dobovým slovníkem, snížila se „společenská priorita“ oprav a při sestavování plánu stavebních akcí dostaly přednost jiné záměry.

Ani po vážné havárii se práce na záchraně Templu neposunuly za projednávání otázek projektu; zednická lžice se ke stavbě ani nepřiblížila. Důraznou odpověď na tuto činnost-nečinnost dala nakonec sama památka: v březnu 1977 se zřítla další její významná část.

Katastrofou k náhlému procitnutí

Pro takzvaný reálný socialismus nebyl typický pouze nedostatek kapacit, ale především jejich naprosto nevyzpytatelná distribuce. Režim dovedl jednu oblast rozložit letitou nečinností nebo nezájmem o její hodnoty a do vedlejší napřít pozoruhodné úsilí. V památkové péči tento paradox nejlépe ilustruje

V roce 1974 a znovu roku 1977 si dlouholeté chátrání vybralo svou daň – jihovýchodní část památky se zřítla do údolí Jizery. Snímky pocházejí z roku 1977, z doby po druhé havárii. Foto: SA NPÚ STČ

osud Mostu: při honbě za uhlím bylo celkem bez protestů a bez adekvátní dokumentace zlikvidováno celé historické město (nemluvě o okolní krajině), aby se zároveň neskutečné množství prostředků, práce a vynikajícího technického umu vložilo do záchranu jednoho z městských kostelů. Podobný paradox nastal po druhé havárii Templu. Zřícením další části stavby v březnu 1977 se všechny zainteresované strany probudily z letargie. Budoucnost Templu se ze dne na den stala prioritním tématem a na problémy, se kterými nebylo možné pohnout celá léta, se najednou nacházela řešení.

Ještě v březnu proběhlo na půdě ONV jednání MNV, KNV, KIÚ, pa-

Po havárii se práce daly do pohybu. Stavba byla zajištěna a na začátku 80. let skutečně začala postupná rekonstrukce. Vlevo snímek lešení na místě zřícené části objektu. Uprostřed vstup po očištění klasicistních omítek a odhalení původního zdiva. Vpravo schodišťová věžička nad vstupem do Tempelu. Dnes už bychom ji takto vidět nemohli, záběr je totiž pořízen z místa, kde je nyní krov. V rámci rekonstrukce byla střecha snesena a nahrazena nově navrženým dřevěným montovaným krovem.

Snímek zachycující Tempel na samém konci 80. let po úspěšně dokončené rekonstrukci.

Foto: SA NPÚ STČ

mátkového ústavu a památkového střediska, kde byly dojednány nejn nutnější práce na zajištění stavby. V květnu 1977 k nim byl dodán „zkrácený projekt“ (vypracovaný SÚRP MO) a o měsíc později začalo stavební řízení. Do pohybu se daly i práce na prováděcím projektu celkové obnovy, i když to zprvu provázely komplika-

ce spojené opět s KIÚ. Investorský útvar totiž měl hotový projekt dodat už v roce 1975, jenže ani v kritickém roce 1977 neměl k dispozici nic, co by mohl odevzdat. Památkářům se ale nakonec podařilo prosadit jediné možné řešení: od začátku roku 1978 začali o opravě Tempelu jednat se stavebním podnikem (SPKOKP, od

roku 1980 přejmenovaným na Obnovu památek) bez prostředníka. Ve snáhách o opravu památky šlo nejspíše o rozhodující zvrat.⁵

Vše je však třeba chápat v rámci tehdejších časových proporcí. Stavební práce (nepočítáme-li odklizení suti apod.) se i přes nasazení na všech stranách daly do pohybu až rok a půl

5 Za památkové středisko měl kauzu Tempelu v 70. letech a první polovině 80. let na starosti Vojtěch Láška, později Jan Žižka. Za stavební podnik SPKOKP stavbu vedl Pavel Mošťák.

od druhého zřícení Templu: teprve na podzim 1978 byla stavba alespoň náležitě staticky zajištěna. Práce pak plynule pokračovaly, nicméně šlo převážně o záležitosti technického typu. Ještě v roce 1980 se celkový projekt rekonstrukce projednával neboli točil se v různých schvalovacích kolečkách.

Tato podle dnešních měřítek překvapivá pozvolnost měla více důvodů. Svůj čas si vyžádala nutná byrokracie - zahájit práce na skutečné opravě byla jedna věc, prohnat jednotlivé úkony bludištěm administrativního aparátu věc druhá. Práce na obnově památky totiž byla rozdělena do celé řady úkolů a fází, které musely projít náležitými připomínkami, vyjádřeními a schváleními (dodnes tomu ostatně ve stavebnictví není jinak). V případě Templu se navíc vynořila řada otázek, které bylo třeba vyřešit před samotným započítím prací - např. provedení archeologického průzkumu -, a také několik restů z minulosti. Šlo třeba o již zmíněnou prosakující kanalizaci, která Mladou Boleslav trápila ještě v roce 1980.

Dalším letitým a poněkud absurdním problémem byla též demolice nevhodných přístavků v blízkosti Templu, zejména garáže čp. 103. Zbourat se měla už v roce 1963, což zkrachovalo jednou pro laxnost úřadů, jindy pro jednání s majiteli o adekvátní náhradě. Výkup (nikoliv zábor nebo vyvlastnění) garáže se podařilo dojednat až po havárii Templu. Stržena byla teprve v roce 1979.

Dalším komplikujícím faktorem byly nároky kladené na vlastní památkovou obnovu. Středisko se jakožto vlastník ujalo rekonstrukce Templu velmi zodpovědně. Východiskem všech projektů se měl stát předpokládaný středověký stav památky. To kladlo značné nároky na průzkumy a restaurátorské práce (nalezeny a odkryty byly například pozůstatky středověkých oken a říms na fasádách), ale také na výrobu netypických materiálů a prvků. Úkoly jako „výroba dveřního kování napodobujícího historické vzory“ nebo „návrh a stavba dřevěného (byť mon-

1.

2.

tovaného) krovu“ stavěly socialistický stavební sektor pozdních 80. let před nezvykle náročné výzvy.

Většinu z nich se nakonec díky nasazení památkářů, projektantů i řemeslníků z podniku Obnova památek podařilo splnit, byť až po deseti letech náročných prací. Ty nejdůležitější skončily na podzim roku 1988, v dalších měsících se pracovalo na odstranění nalezených závad a nedodělků. Skutečná kolaudace proběhla

o necelý rok později, v květnu 1989. Rekonstrukce Templu, cenné historické památky v srdci Mladé Boleslavi, byla po více než třech desetiletích konečně hotova.

Zbývalo vyřešit jedinou otázku - kdo bude Templ využít? Na sklonku 80. let se počítalo s expozicí Okresního muzea v Mladé Boleslavi, se změnou politického režimu v roce 1989 se ale vše zkomplikovalo. Teprve v létě 1996 si Templ od Památkového ústavu

středních Čech (nástupce dřívějšího střediska) za symbolickou stokorunu pronajalo město Mladá Boleslav pro stálou muzejní expozici o svých pravěkých a středověkých dějinách. Takové využití si vyžádalo další úpravy, tentokrát však dílčí a v podstatě bezproblémové. Nová expozice byla otevřena v roce 2000 a je zde dodnes.

Co ukazuje osud Templu

Příběh Templu, opravy prvořadě historické stavby, která se protáhla na 34 let, je mimořádně cennou kauzou. Dobový přístup k památkám ukazuje v obou krajních polohách. Na jedné straně vidíme systém, který vinou byrokratické laxnosti a alibismu

Jak šel čas s mladoboleslavským Templu:
1. stav ve 20.–30. (?) letech 20. století (podařila se činžovního domu se severními i jižními přístavky v zarostlém svahu).

2. stav v roce 1971 (pustý objekt, který se rok předtím dostal do správy SSPPOP, jižní část terasy je zřícená, větší část zástavby v Ptácké ulici odstraněna).

3. návrh obnovy Templu z roku 1971 (malba na fotografii od arch. P. Mošťáka a arch. Bendlemayerové).

4. současný stav (září 2018). Okolní zástavba je odstraněna, skála vypreparována a na jejím úpatí se nachází parkoviště.

Historické snímky: SA NPÚ STČ

Současné foto: Jakub Bachtík

a kvůli všeobecnému materiálnímu a personálnímu nedostatku nechává památku chátrat všem na očích až téměř do rozvalin.

Na straně druhé – téměř v opačném extrému – vidíme památkovou obnovu provedenou s velkou péčí, v nadstandardní kvalitě a s vynaložením velkorysého množství prostředků. Ve chvíli, kdy se ze záchrany Templu stala priorita, neexistovalo něco jako závazný a nepřekročitelný rozpočet. Je charakteristické, že nikdo z oslovovaných pamětníků si nepamatuje, kolik obnova celkově stála a kdo a z jakých peněz ji vlastně platil. Z dochovaných dokumentů lze vyvodit jen odhad: 9 milionů Kčs, což odpovídá dnešním 80–100 milionům korun.⁶

Tato kauza však co do poznání socialistické diktatury přesahuje oblast památkové péče. Doba mezi lety 1955 a 1989 se z perspektivy chátrání a záchrany Templu ukazuje v poněkud jiných polohách, než bývá zvykem. Nevystupuje zde do popředí represe či ideologická zaslepenost vládnoucích elit. Hlavní roli hraje spíše chaoticky těžkopádný byrokratický systém, který vede k absurdnímu plýtvání časem, prostředky i lidskou prací; sám sebe paralyzuje; a tváří v tvář rutinním úkolům, jako je například oprava kanalizace, projevuje překvapivou nemožnost.

6 Přesnější údaje by patrně poskytl fond SKNV ekonomika v SOA Praha, ten ale zatím není zpracován.

Určujícím znakem tohoto systému je roztržičnost a rozpojenost: jednu událost – obnovu středověké památky – rozkládá do řady agend, které mezi sebou mají jen formální návaznost. Za každou agendu zodpovídá jiný orgán, jenž se angažuje jen po hranice vlastních zájmů nebo pokud možno vůbec. Nejlépe je to patrné na střetu mezi památkáři prosazujícími důstojnou rehabilitaci památky a Krajským investorským útvarem, který k akci přistupoval jako stavební podnik s cílem vyřídit celou věc s minimální námahou. Taková roztržičnost nutně vedla k trvalému chaosu, v němž ohled na celkový cíl a smysl dokázali do jisté míry udržet jen památkáři – ti z aktérů, kteří měli nejmenší pravomoci.

Důležitý rys, který s tím souvisí, je znejasnění zodpovědnosti: jednotlivé nesplněné závazky, selhání a opominutí mají z odstupu dohledatelné viníky; ti se však ve své době mohli snadno ukrýt ve změti upomínek, výtek, urgencí a vzájemného obviňování. Spory také často vyzněly do ztracena proto, že za selhání byl zodpovědný orgán s vyšší mocí. Kdo za co odpovídá, bylo nejasné i po ryze formální stránce, protože v systému, kde je veřejná správa provázaná se stranickými strukturami, se většina skutečných rozhodnutí činí zákulisně, neformálně a mimo závazné postupy.

Výsledky jednání a úředních procesů proto byly nevyzpytatelné; a nevyzpytatelně se měnila i váha jednotlivých aktérů. Památkáři ze SSPPOP byli v 70. letech de facto ignorováni, přestože byli nejen oficiální součástí systému, ale též vlastníky objektu. Při obnově v 80. letech byla ale jejich doporučení a stanoviska brána velmi vážně a v debatách o výsledné podobě obnovy měli – ku prospěchu věci – právě oni poslední slovo.⁷

Toto nepřehledné a nepředvídatelné prostředí mělo ještě jednu vlast-

Obnovená gotická síň – současná podoba s muzejní expozicí z roku 2000

Foto: Jakub Bachtík, 2018

nost. Kulturní identita, společná historie, krása místa, péče o odkaz pro budoucnost – to jsou hodnoty, které je možné sledovat jen tehdy, když je člověku dán prostor spojovat si jednotlivé poznatky do souvislostí a ty pak do širších celků. Nic takového neumožňuje systém založený na tom, že jeho aktéři sledují jen dílčí, často

velmi přízemní zájmy. V něm se může stát, že se nám před očima rozpadá nenahraditelná památka, a to, že došlo k nějaké škodě, si uvědomíme až tehdy, kdy nám začne doslova padat na hlavu. V tom nakonec nejspíš spočívá poučení z kauzy Templu i pro dnešní časy.

7 S tím souvisí dosud nevyřešená otázka, jestli chápat památkáře jako součást tehdejšího oficiálního státního aparátu (kterou fakticky byli), nebo jako jeho oponenty (kterými v rámci možností často byli také). K tomu zejm. SPURNÝ, Matěj: Herci díla zkázy. Demolice starého Mostu a role památkové péče. *Zprávy památkové péče*, 2016, roč. 76, č. 3, s. 251–264.